

článok bol uverejnený vo štvrtročníku Beňušan č. 3/2019

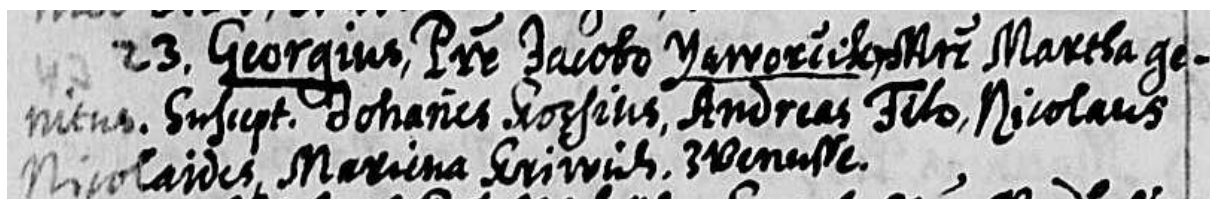
Z histórie Beňuša 5 – V búrlivom 17. storočí

Prevažná časť 17. storočia na Slovensku je známa ako obdobie tzv. stavovských protihabsburských a protikatolíckych povstaní. Hlavným cieľom bol boj časti šľachty proti centralizačným snahám panovníckeho dvora a za zachovanie šľachtických privilégií. Druhým cieľom bol boj proti obmedzovaniu náboženskej slobody. Týchto povstaní bolo niekoľko, oblasti Horehronia sa najviac dotkli Tököliho (1678-1686) a Rákociho (1703-1711) povstanie.

O pôvode starých Beňušanov a ich náboženskej orientácii toho vieme len veľmi málo. Beňuš patril od svojich začiatkov do pôsobnosti breznianskej katolíckej farnosti. Počas 16. storočia sa však Európou začali šíriť myšlienky protestantizmu, ktoré vyústili do vzniku evanjelických cirkví. Aj v Brezne začal postupne prevažovať evanjelický vplyv. V rokoch 1563 až 1673 tu dokonca nepôsobil žiadny katolícky kňaz. Ako to bolo v tom čase s Beňušanmi nevieme, ale zrejme aj oni postupne prešli na evanjelickú vieru.

Z tohto obdobia sa zachovala jedna kuriózna príhoda. Keď v roku 1656 brezniansky evanjelický farár David Láni navštívil Handle (Beňuš alebo Čierny Balog), bol tam nepozornosťou svojho ozbrojeného sprievodcu poranený guľkou z pištole, čo ale našťastie nemalo vážnejšie následky.

V roku 1656 začali v breznianskej farnosti viesť prvé matriky, do ktorých sa zapisovali údaje o krstených, sobášených a zomrelých obyvateľoch. Už v najstarších záznamoch sa vyskytujú priezviská, s ktorými sa neskôr stretávame aj v Beňuši. Údaje sú však spočiatku veľmi stručné a zvyčajne bez udania bydliska, preto ťažko určiť, či išlo o obyvateľov mesta alebo drevorubačských osád a aké náboženstvo vyznávali. Až od 70. rokov sa v matrikách začínajú objavovať prvé zmienky aj o pôvode obyvateľov z Handľov alebo z Beňuša (jednotlivé osady sa ešte nespomínajú). Na obrázku je ukážka z matriky, kde sa píše, že 23. apríla 1670 bol pokrstený Juraj Javorčík, syn Jakuba a Marty z Beňuša.

Ukážka z matriky pokrstených z roku 1670

Keď v roku 1657 katolícky arcidiakon (vysoký cirkevný úradník, ktorý dohliadal na správu farnosti a na kňazov) Štefan Bartók začal vizitovať (kontrolovať) okrem katolíckych aj evanjelické farnosti, tak okrem iného zistil, že obyvatelia mesta Brezna sú všetci evanjelici a je ich okolo 4 000. Podľa jeho údajov breznianska farnosť mala aj filiálku (pobočku) Handle, ktoré patrili bansko-bystrickej komore a mali asi 60 obyvateľov. Z uvedeného ale nie je isté, či sa pod pomenovaním Hande mysleli spolu Čierny Balog aj Beňuš.

V druhej polovici 17. storočia uhorský štát začal proces protireformácie, počas ktorej evanjelikom aj za pomoci armády odoberali kostoly a vracali ich katolíkom. Tak aj do Brezna v roku 1673 v doprovide vojenských jednotiek nastúpili katolícki kňazi a to konkrétne pátri z rádu piaristov. Tí hneď začali svoju činnosť obracávaním obyvateľov späť na katolícku vieru. Robili to tak v meste, ako aj v drevorubačských

osadách. Z roku 1674 sa zachoval súpis konvertitov (ľudí, ktorí konvertovali – prešli späť na katolicizmus), ktorý obsahuje 85 mien z Beňuša. Uvádzajú sa v ňom aj priezviská, ktoré sa tu dodnes vyskytujú, napr. Faško, Kochan, Macuľa, Pôbiš, Mikovíny, Javorčík, Cibuľa, Bútor a iní. Z uvedeného nemožno vyčítať vek osôb a ani ich rodinné vzťahy, spomína sa tu len Beňuš bez osád, ktoré vtedy ešte asi neexistovali.

Breznianski evanjelici sa piaristom vzpierali, nechceli chodiť do kostola na katolícku omšu a nedávali im príspevky na činnosť farnosti. Piaristi boli odkázaní na dary od katolíckych veriacich, ktorých však vtedy bolo málo. Preto boli nútení chodiť aj do Handľov, kde zbierali almužnu, ktorú im poskytli drevorubači v okolitých osadách.

Evanjelickí kňazi museli z Brezna odísť, ďalej sa však zaujímali o život v meste. V liste z roku 1676, ktorý napísal z Brezna vyhnaný evanjelický farár Ján Milochovský, sa okrem iného píše o vtedajšej breznianskej mestskej rade. Mali v nej svoje zastúpenie aj Handle, za Hronec bol katolíckym radným Poš (Poss) a za Beňuš tiež katolík Čáky (Czaky).

Po roku 1683 sa počas ďalšieho (Tököliho) povstania dostali k moci znova evanjelici. Tak tomu bolo aj v Brezne, odkiaľ evanjelickí kňazi znova spravovali aj Beňuš. Pri voľbe novej mestskej rady v tomto roku sa katolícki radní vzdali funkcie. Boli medzi nimi aj drevorubačskí majstri – Matej Poš na Beňuši a Baltazár Taxner v Hronci. Toto povstanie bolo ale čoskoro potlačené a už v roku 1688 sa opäť presadili katolíci. V matrike konvertitov v Brezne sa uvádza, že „odo dňa 21. septembra do Božieho narodenia (25. 12.) roku 1688 konvertovali všetci Beňušania“.

Do tretice sa evanjelici dostali k moci počas Rákociho povstania od roku 1705 a tým Brezno aj s Beňušom opäť spravovali evanjelickí kňazi. Po porážke tohto povstania v roku 1709 prešla breznianska farnosť (teraz už definitívne) do správy katolíkov. Nemáme však informácie, či sa počas tohto povstania stali evanjelikmi aj všetci Beňušania. S určitosťou však vieme, že od roku 1709 až dodnes sú Beňušania spravovaní už len katolíckymi kňazmi, spočiatku ešte z Brezna, ale po osamostatnení farnosti v roku 1786 aj vlastným farárom.

Nepriateľské armády sa počas povstaní presúvali aj cez Brezno, zvyčajne však v smeroch na B. Bystricu, Tisovec alebo Liptov. Ale v niektorých prípadoch prechádzali vojenské jednotky aj Horehroním, teda aj cez Beňuš. Vo februári 1674, po nastolení piaristov v Brezne, odišli cisárske vojenské jednotky smerom na Polomku. Neskôr, v auguste 1684 prišli opačným smerom od Polomky k Breznu kuruci (povstaleckí vojaci) pod vedením Jána Horvátha a Adama Ráca. Po príchode do mesta začali rabovať, zabili niekoľkých mešťanov a spôsobili aj požiar. Po potlačení posledného - Rákociho povstania koncom roka 1708 sa pred príchodom cisárskeho vojska kuruci stiahli tiež smerom na Polomku, o rok neskôr týmto smerom mesto opustil aj cisársky generál Heister so svojimi jednotkami. Nevieme, či bol Beňuš týmito vojenskými akciami postihnutý, no napr. na Čiernych Handľoch kurucké vojská v roku 1709 vypálili niektoré osady. Uvádza sa, že Krám (v dnešnom Čiernom Balogu), ktorý bol postavený na spôsob Krámu v Beňuši, bol rebelmi obrátený na popol.

Toto turbulentné obdobie v Brezne pekne opísal spisovateľ a brezniansky evanjelický farár Martin Rázus vo svojom románe Odkaz mŕtvych.

Braňo Faško od Kristiánov

Literatúra:

Brezno v premenách času, Monografia mesta, zostavovatelia PhDr. Anna Štulrajterová a Mgr. Ján Weiss, vydalo Štúdio Harmony, s. r. o. Banská Bystrica v roku 2005

Cirkevná matrika Brezno 1656-1688, prístupné na www.familysearch.com (aj obrázok)

História farnosti Beňuš, spísal Andrej Kliman, prístupné na www.benus.fara.sk

História obce Čierny Balog, prístupné na www.ciernybalog.sk

Rapoš Karol, Dejiny cirkvi ev. a. v. breznianskej, vydala kníhtlačiareň bratov Rázusovcov v Liptovskom Sv. Mikuláši, 1938